Ankara Üniversitesi
SBF Dergisi,
Erken Görünüm
Türkçe

Araştırma Makalesi
DOI

İKLİMİN PİYASALAŞMASI: PLANLAMA HUKUKU ÖRNEĞİNDE KAMU YÖNETİMİNİN DEĞİŞEN PARADİGMALARI *

Ilgın Özkaya Özlüer
Ankara Üniversitesi
ORCID: 0000-0002-4242-6208
ROR ID: ror.org/01wntqw50

● ● ●

Öz

Bu çalışma, çevresel ve kentsel değerlerin işletmecilik temelli bir kamu yönetimi mantığıyla yeniden tanımlandığı neoliberal iklim yönetişimi rejimini, Türkiye'de İklim Kanunu örneğinde ele alarak değerlendirmektedir. Özellikle "iklimin işlettirilmesi" kavramı, doğanın fiziksel bir varlık olarak değil, işlevsel ve ekonomik bir araç olduğu kadar bir işletme olarak yeniden kodlandığı bir hukuki bağlamının yasama düzeyinde kabulü ve kamu yönetiminde merkezi bir konuma sıçraması olarak sunulmaktadır. Bu yaklaşım, çevre ve kent hukukunun klasik normatif çerçevesi olan "koruma-kullanma dengesi"ni dışlayarak, piyasa içinde risk azaltımı ve performans hedefleriyle tanımlanan anaakım bir kamusal düzen ve kamu politikasına yönelimi işaret etmektedir. Bu dönüşüm yalnızca teknik veya yönetsel bir reform olarak değil, kamu hukukunun normatif dayanaklarının dönüşümü olarak ele alınmaktadır.

Anahtar Sözcükler: İklim kanunu, İklimin piyasalaşması, İklim, Planlama, Piyasa ekonomisi

Marketization of Climate: Shifting Paradigms in Public Administration through the Case of Planning Law

Abstract

This article examines the neoliberal climate governance regime —where environmental values are redefined through a market-oriented logic— by taking the example of the Climate Law in Turkey. Specifically, the notion of the *"marketization of climate"* is articulated within a legal framework in which nature is reconstituted not merely as a physical entity, but as a functional and economic resource. This conceptual shift proposes a new model of public regulation characterized by market-based risk mitigation strategies and performance benchmarks, thereby displacing the classical normative framework of environmental law rooted in the *"conservation-utilization balance."* This transformation is examined not as a merely technical or administrative reform, but as a profound reconfiguration of the normative foundations of planning law and public law.

Keywords: Climate Law, Marketization of climate, Climate, Planning, Market economy

* Makale geliş tarihi: 18.04.2025
Makale kabul tarihi: 28.05.2025
Erken görünüm tarihi: 26.06.2025

Yazar e-posta: ilginozkaya@gmail.com

Dergimizde yayımlanan çalışmaların telif hakları
dergimizde olup, CC BY-NC-ND'nin Creative Commons
Lisansı ile açık erişim olarak yayınlanmaktadır.

İklimin Piyasalaşması: Planlama Hukuku Örneğinde Kamu Yönetiminin Değişen Paradigmaları

Giriş

Son on yıllarda sermaye birikim mantığına göre şekillenen çevresel krizlerin yönetimi, yönetişim rejimleri aracılığıyla sürdürülmektedir. Bu süreç, doğanın bir değer alanı olarak korunmasından, sermaye birikim sürecine girdi ya da sermayenin değerlenmesini sağlayacak bir alan olarak yönetilmesine doğru belirgin bir paradigma kaymasına işaret eder. 1970'li yıllardan itibaren, yaşamın temel varlıklarının liberal hukuk çerçevesi içinde, önce metalaşma sürecine çekilip, sonra bu ürünlerin dolaşıma sokulduğu bir dönem yaşanmıştır (Uzunyayla, 2015, s. 160). Bu dönem 2000'li yıllara kadar devam etmiştir. Özellikle son yirmi yıla damgasını vuran esaslı dönüşüm ise bu metalaşma sürecinin, belli bir sermaye mantığı çerçevesi içinde bir işletmecilikle düzenlenmesi ve yönetilmesidir.

Çalışmamıza konu olan *İklim Kanunu Teklifi*'nin genel gerekçesinde belirtilen, sera gazı emisyonlarının azaltımı ve iklim değişikliğine uyum hedefleri, bu hedeflere yönelecek piyasa ve bu piyasayı kuracak kamu ve yeni kamu aktörlerinin ittifakı bu yeni işletmecilik mantığının normatif çerçevesini açıkça ortaya koymaktadır. Kamusal varlıklar alanının bu dönüşümü, çevre ve kent hukuku ve daha özelde planlama perspektifinden ele alınırken, doğanın sermaye birikim sürecine çekilmesi yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda politik ve yönetsel bir tercih olduğu ortaya konulacaktır.

Bu yaklaşım, iklim öğelerinin "doğal bir varlık olarak" korunması fikrine dayanmaz, klasik anlamda onu ekonomik değere indirgeme pratiğini de aşarak, geçmiş 50 yıl içinde sermaye birikim sürecine çekecek metalaştırma, iktisatlaştırma, piyasalaştırma dinamiklerine yaslanarak iklimi bir işletmeye dönüştürerek onu yeniden tanımlar. Ancak bu süreci yalnızca ekonomik araçlarla değil, toplumsal üretim ilişkileri ve iktidar yapılarıyla birlikte değerlendirmek; yani meseleye ekonomi-politik bir gözle yaklaşmak gerekir.

Çevresel değerlerin metalaşma sürecine çekilmesi (Çoban, 2018), piyasalaşması, iktisatlaşması, doğanın sahip olduğu fiziki ya da lojik niteliklerinden çok, piyasa içindeki işlevselliğine dayalı olarak tanımlanmasına yol açmıştır. Fakat metalaştırılan ve değer sürecine eklemlenenlerin, küresel ölçekte yönetimi, işletme tarzı bir organizasyonu da gündeme getirir. Bu yatırım aracının değeri, onu kimlerin yönettiği, kullanabildiği, kimlerin dönüştürebildiği, kimlerin gelir gider dengelerini oluşturduğu ve kimlerin sürdürülebilirlik performansına dahil edebildiği ile belirlenmektedir.

Çevresel varlıkların, meta, piyasa ve işletme ekseninde bu şekilde kavranışı temelinde, İklim Kanunu bütünlüklü bir neoliberal rejim inşa etmeye namzettir. Neoliberal çevre ve kent yönetimi (Üste, 2014) bağlamında, çevresel korumayı piyasa içi mekanizmalarla çözümleyebileceğini iddia eder. Bir işletmenin malları olarak doğal varlıkları, çevre sorunlarını, teknik yönetişim biçimleriyle ve işletmecilikle düzenlemeyi öngören bir anlayışı temsil eder. Bu anlayışta devletin çevreyi doğrudan koruyucu rolü, piyasa dışı mekanizmalar ve sosyal politikalar devre dışı bırakılır. Kamu gücü, piyasa içindeki aktörlerin rekabet, uyum, kârlılık arayışlarını düzenlemek ve yeniden üretmek için kullanılır. Kamu işletmecisi, çevreye duyarlı davranışları teşvik eden bir hakem pozisyonuna dönüştürülmektedir. Karbon ticareti, emisyon kotaları, yeşil yatırım fonları, doğa temelli sigorta sistemleri gibi araçlar, bu dönüşümün en açık sembolleridir. Planlamanın düzenleyici niteliğinin kapsamı, kamu gücünün piyasa rejiminde rolünün değişmesi nedeniyle önleyicilik, düzenleyicilik ve belirleyicilik amaçları yönlerinden daralmış ve planlama hukukunun temel kavram ve ilkeleri ile çevresel ve kentsel hakların korunmasına hâkim anayasal ilkelerin yorumlanması biçimlerini de değiştirmiştir.

Neoliberal politikaların çevre politikalarına yansıması yalnızca çevresel ve kentsel değerlerin maddi varlığını değil aynı zamanda bu varlıklara ilişkin yönetsel kararların kapsamını ve bu kararların dayanağı kamusal gücün anlamını da değiştirmiştir (Öztürk, 1993). Bu değişim, kamu hizmeti faaliyetinin "*siyasal/kamusal nitelikli işlevini*" (Karahanoğulları, 2008, s. 53) ve kamu yararı amacıyla toplumsalın en geniş anlamda menfaatini sağlamak için sosyal, ekonomik ve siyasal haklar alanında hizmetler üreten sosyal devlet anlayışının niteliğini de değiştirmiştir.

Bu dönüşüm, kamu düzeni kavramını da yeniden tanımlar hale gelmiştir. Artık kamu düzeni yalnızca "*toplumun barış ve güven içinde gelişmesini ve yaşamını sürdürmesini*" (Gözübüyük, 2008, s. 304) amaçlayan toplumsal istikrar ortamıyla değil, ekonomik akışın sürekliliğini sağlayan düzenlemelerle özdeşleştirilmektedir. Bu bağlamda "ekonomik kamu düzeni" (Orer, 2016) kavramı, hukukun sınırlarını belirleyen başat unsur haline gelirken; siyasal ve sosyal hakların içeriği, Anayasa'da güvence altına alınan asgari standartların

piyasa gerekçesiyle gözden geçirilebildiği bir zemine çekilmektedir. Bu durum yalnızca 'haklar' alanının daralması anlamına gelmez (Freeman, 2016); aynı zamanda hukukun meşruiyet dayanaklarının da yer değiştirmesi anlamına gelir. Artık hukuk, bireyin değil sermaye birikim sürecinin aktif unsuru olan yatırımcının öngörülebilirliğini korumakta; toplumsal barıştan çok birikim sürecinin istikrarını öncelemektedir.

Bu dönüşüm, doğaya ilişkin etik bir ilişkinin (Mutlu, 2008) yerini performansa dayalı bir değer rejiminin almasına neden olmaktadır. Doğayı yalnızca ekonomik faydası üzerinden tanımlayan neoliberal politikaların ulaştığı yer artık onu üretim ilişkileri içindeki konumuna göre değerlendirmeye de olanak tanır (Güvel, 1998). Bu yeniden değerleme süreci aynı zamanda mülkiyet ilişkilerini, planlama araçlarını ve kamusal mekânları da dönüştürmektedir. Bu çalışmanın konusu, yeni durumun özellikle kent mekânında ve planlama rejiminde nasıl bir yayılma stratejisine dönüştüğünü İklim Kanunu Teklifi özelinde tartışmaya açmaktır.

Koruma ve kullanma dengesine yaslanan klasik çevre politikasının dünya ölçeğinde nasıl ve hangi uğraklarda dönüştüğünün ayrıntılı olarak tartışılması bu çalışmanın kapsamı dışında kalmakla birlikte, liberal çevre politikaları diyebileceğimiz bu yaklaşımın üç uğrakta dönüştüğü kabul edilmektedir. Bunlardan ilki, çevre politikasına konu olan varlıkların, metalaşma sürecine çekilmesi ve daha genel ifadesiyle kapitalist bağlamda sermaye birikiminin etkin öğesi olarak değişim değerine kavuşturulacak, piyasasının oluşturulması, sonuncusu ise bu piyasanın oluşmasına yönelik küresel aktörler eliyle, özellikle BM ve AB yoluyla bu sürecin aktörlerinin tanımlanması ve ardından da özellikle 2020 yılından başlayarak bu aktörlerin tüm kamu yönetimini bir girişimci olarak tanımlayacak düzenlemelere yönelmesidir.

Bu dönüşüm bir yandan, üretim araçları mülkiyetinin giderek merkezileşmesi ve küresel aktörler tarafından yönetilir kılınması süreciyle ilgiliyken diğer yandan da liberal hukuk döneminde haklar, devletin kamu düzenini sağlama ve kamu hizmeti verme yollarıyla kurulan vatandaşlık bağının çözülmesi, fiilen ilga edilmesi süreciyle ilgilidir. Bu kapsamda da İklim Kanunu ile ortaya konulan iradenin öncelikle piyasanın planlanması yaklaşımına dayandığı tezimiz ekseninde, dönüşüm bu bağlamda bir tarihsel arka plana kavuşturularak, yönetim hukuku alanında işletmecilik yaklaşımı, Kanun Teklifi çerçevesinde ortaya konulacaktır.

1. Liberal Dönemden Neoliberal Döneme Kavramsal Ve Politik Dönüşüm

1.1. Korumanın Planlanmasından Piyasanın Planlanmasına Dönüşüm

Planlama, tarihsel olarak kamu yararı amacıyla kolektif yaşamın mekânsal örgütlenmesini üstlenen bir idari faaliyet olarak tanımlansa da, sermaye birikim rejiminin aldığı biçim, "sosyal sınıflar arasındaki" dengenin, "koruma–kullanma" dengesinin ve "sosyal devlet" gibi kavramların altının boşalmasıyla son dönemde bu tanım, yerini giderek sermaye birikim sürecinin en etkin açığa çıkışı olan piyasa mantığına göre şekillenen bir yeniden bölüşüm aracına bırakmaktadır (Alkay, 2020). Yatırım güvenliğini önceleyen bir planlama yaklaşımını önceleyen neoliberal devlet, bu alanda kamu hizmetlerini üretme ve örgütleme misyonunu mekânsal tahsis faaliyetleriyle değiştirmiştir. Bu dönüşüm, planlamanın, daha özelde kentsel ve çevresel süreçlerin planlanmasının hem normatif çerçevesini hem de meşruiyet dayanaklarını derin biçimde etkilemektedir.

Planlamada kamu gücü yeni bir işlev üstlenmektedir. Bu işlev planlamayı, yatırım dostu çevresel uygunluk etiketleriyle donatılmış bir izin sistemine dönüştürmektedir. Bu sistemde "ekolojik kamu düzeni" söylemi korunmaktadır ancak bu düzen, piyasa aktörlerinin risk azaltım mekanizmalarına entegre edilecek biçimde yeniden tanımlanmaktadır. İklim kriziyle mücadele (Özkaya Özlüer, 2021), sosyal eşitlik, dayanışma ve adil mekânsal paylaşım gibi kavramlar, piyasa istikrarı, yatırım öngörülebilirliği ve performans kriterlerinden referans alarak yeniden inşa edilmektedir.

1.1.1. Kavramlarda ve İlkelerde Dönüşüm

Bu dönüşüm süreci planlama araçlarının yanı sıra kamu hukukunun temel ilkelerini ve değerlerini de dönüştürmektedir. Bu dönüşüm iç hukukta 1990'lı yıllardan beri yürütmenin faaliyetlerinde görünür olmuştur. Kentsel ve çevresel hizmetlerin idare tarafından bizzat görülmesi yerine özel hukuk kişileri eliyle gördürülmesi süreci bu yaklaşımın ilk adımlarıdır. Diğer yandan daha önce mahkeme kararlarında sıkça referans verilen gereklilik ve orantılılık ilkeleri, piyasa mantığıyla yeniden yorumlanmaktadır. Hakların korunmasında ölçüt sayılan bu ilkeler, yatırımların sürdürülebilirliğini sağlayan düzenleyici çerçeve olarak gerekçelendirilmeye başlanmıştır. Bu durum, sosyal devletin neoliberal piyasa düzeninin teknik altyapısının işlerlik kazanması halinde sürdürülebileceği argümanına dayanan yeni bir planlama hukuku doğmasına neden olmuştur.

Yasama düzeyinde kentsel ve çevresel hizmetlerin ve varlıkların metalaşması, piyasalaşmasının ilk izleri ise Çevre Kanunu, Madencilik Kanunu gibi varlıkları birikim sürecine çekip sektörleştiren düzenlemelerle, 2012 yılında Çevre Şehircilik Bakanlığı'nın Kuruluş KHK'si gibi, kamu yönetimi alanını düzenleyen mevzuat değişiklikleri ile gündeme gelmiştir.

Bu dönüşüm içinde kamu yararı, kamu güvenliği gibi ilkeler, planlama, koruma ve değer kavramları aracılığıyla yeniden tanımlanmaktadır. Bu sürecin genel yansıması olarak planlama kararlarının, kentsel/kültürel/çevresel/sosyal/siyasal değerlerin korunmasına dair belirlemelerde bu değerlerin kimler tarafından ve hangi piyasa koşullarında kullanılabileceğini belirten teknik metinlere dönüştüğü görülmektedir.

Şehirleşme deyiminin, anlamı bakımından planlama ve uygulama olmak üzere iki etaplı olduğu kabul edilir (Bayhan, 1969, s. 8). Buna bağlı olarak planlama artık kamu yararını ve ortak yararı gözeten bir koruma anlayışının çerçevesini değil, özel ifadesi altında birikimi ve piyasa aktörlerinin işleyişini düzenleyen (Yırtıcı, 2011) bir kamu yararı yaklaşımını devletin programında esas almaktadır.

Bu dönüşümün etkisi, biyolojik çeşitlilik, doğa koruma ve iklim politikalarında net bir biçimde açığa çıkmaya başlamıştır. Bu çerçevede İklim Kanunu da iklimsel düzenleme adı altında piyasa dostu bir yeniden bölüşüm aracı olarak anlam değiştirmiş ve buna uygun bir işletmecilik, siyasal dönüşüm inşasına girişmiştir. Bu dönüşüm, planlamanın kamu hizmeti niteliğini zayıflatarak, onun yerine çevresel standartlara uyumluluk yönünden denetleyen; izin, onay süreçlerini yöneten; teşvik ve desteklerle çevresel standartlara uyumlu yatırımları destekleyen bir faaliyet alanına dönüşmüştür.

Bu bağlamda, çevresel değerlerin piyasa içinde yeniden tanımlanması, toplumsal adaletin sağlanmasında hak temelli ölçütlerin (Roschmann, 2021), yerini performans ve yatırım uyumluluğu gibi teknik kriterlerin almasına; kamusal varlıkların özel yarar lehine yeniden tahsis edilmesine ve temel haklara erişimin eşitlik değil uyum kapasitesi üzerinden sınırlanmasına yol açmaktadır. Böylece devletin sermaye ile ilişkisinin önemli bir parçası kent ve çevre politikaları olmuştur. Bu ilişkide piyasanın doğayı yönetme kapasitesi, kamunun doğayı koruma sorumluluğunun önüne geçirilmiştir. Doğanın korunması için geliştirilen piyasa araçları, bir yandan doğayı metalaştırmakta; diğer yandan kamu gücünün çevresel düzenleme kapasitesini işletmeciliğin kar ve zarar dengelerine uyumlu olarak biçimlendirmektedir.

İklim krizinin piyasa mekanizmaları üzerinden yönetilmeye çalışıldığı bu yeni dönemde, yalnızca çevresel, kültürel ve kentsel ögelerin değil, aynı zamanda

hukukun da yeniden yapılandırıldığını (Dulkadiroğlu, 2018) ortaya koymak üzere İklim Kanunu Teklifi'ndeki planlama düzenlemeleri isabetli bir örnektir.

1.1.2. Çevre politikalarında paradigma değişikliği

İklim Kanunu, Türkiye çevre mevzuatı tarihindeki klasik yaklaşımlardan belirgin bir kopuşu temsil etmektedir. Yukarda da kısmen vurgulandığı gibi, liberal dönemden neoliberal döneme geçerken, sermaye birikim stratejileri sadece yurttaş ve devlet arasındaki ilişkileri dönüştürmemiştir aynı zamanda vatandaşlık bağının zemini olan hava, su, toprak, iklim, canlı ve cansız yaşam ile birlikte biyosferde de köklü bir dönüşümü gündeme getirmiştir (Şengül, 2008). Bu köklü dönüşüm, biyosferin metalaştırılma sürecine çekilmesi, piyasalaştırılması ve yönetilebilir kılınması süreçlerini içermektedir. Bugüne kadar, farklı yasal, yargısal (Alçık Engürülü, 2023) ve topyekün siyasal araçlarla kısmi, parçalı bir dönüşüm yaşanmış olmasına karşın, İklim Kanunu ile ilk kez adı konularak biyosferin unsurlarından biri olan "iklim" hem metalaştırıp hem piyasası oluşturulup hem de bir işletmecilik ekseninde yeniden üretimi somutlaşmıştır. Bu yönüyle, Kanun, çevre politikalarında neoliberal dönemi temsil eden bir bütünlüğü işaret etmektedir.

Önceki düzenlemeler gibi bu Kanun da iklimi bir "meta" olarak tanımlamaktadır. İşlevsellikleri değeriyle korunan statüsü kazanan çevresel varlıkları piyasaya "metalaştırma sürecine çekerek" sunan neoliberal politikalar, bugün bu iktisadi malın, "ederi" nedeniyle korunmasını ve eder değeri düzeyinde varlığını sürdürmesini sağlayacak mekanizmaları kurmayı amaçlamaktadır. İklim Kanunu -iktisadi bir mal olarak nitelediği "iklim" unsurlarının farklı statülerde korunmasını sağlayacak kurumsal yapıyı ve mekanizmaları tanımlayan- iklim mekanizmasının kurucu kanunudur.

Böylesi bir mekanizmanın "adil dönüşüm" parametresini koruma mekanizmasında kriter olarak görebilmesi mümkün olamaz. Bu durum çevre mevzuatına katılan bu temel kanunun mevzuatta yarattığı en önemli paradigma değişimidir. Başka bir deyişle, yeni neoliberal piyasanın kuruluşu için, çevresel varlıkların işletmeciliğinin de kamu gücü kullanılarak yapılmasına dair paradigmanın hakimiyet ilanıdır.

Kanun, konusu iklim olan sermayenin değerlenmesi için rasyonel bir piyasa oluşturmak istemektedir. Piyasa mekanizmalarının genel ilkelerinin burada da geçerli olacağında bir kuşku olmayacağından belirlenebilirlik, öngörülebilirlik gibi ilkeler iklim piyasasının da temel ilkeleri arasında sayılmıştır. İşte İklim Kanunu ile düzenlenen eylem planları da bu ilkeleri hayata geçirecek temel hedefleri ortaya koyan araçlardır. Bu belgeler, plan

hiyerarşisinde yasal statüleri net olmayan, uygulamaya aktarımında zayıflıklar barındıran, "stratejik belgeler" olmaktan öteye geçemeyen hedeflerdir.

Türkiye'de şehirleşme pratiği hak temelli gelişmemiş ve fakat çevre koruma pratikleri hak temelli gelişmiştir (Kovancı, 2022; Kuran, 2022). Bu kapsamda, özellikle, çevresel varlıkların piyasa malı haline getirilmesi bu toplumsal mücadeleleri ve onların pratiklerini hem bir engel olarak görmüş hem de bu, somut bir sosyal hak alanı da inşa etmiştir. Böylece, su, hava, toprak gibi varlıkların piyasalaştırılması oldukça uzun ve çatışmalı bir kamu yönetimi pratiği yaratmış, yargısal içtihatlar ve kanun düzenlemeleri arasında ikiliği işaret eden bir koruma kullanma dengesi oluşmuştur.

İklim Kanunu kapsamında mülkiyet hakkının (Anayasanın 13. maddesinde hakkın sınırlandırılmasının sınırı olarak belirlenen) "özü", "hakkın kullanılabilmesini sağlayacak gerekli koşullardan" ne kadarını taşıdığına göre belirlenmektedir. Diğer bir anlatımla sürdürülebilirliğin şartlarının her biri, o "şeyi" mülkiyet hakkının kapsamı içinde tanımlanan bir diğer kullanım hakkına taşıyan nitelik olarak sayılmıştır. Bu halde İklim Kanunu ile mülkiyet hakkı, rekabetçi piyasa ekonomisinin tüm aktörleri gibi, yarıştırılmakta ve kurulan iklim rejimini sürdürülebilirlik kriterlerini taşıdığı kadarıyla korumaktadır.

Neoliberal işletmeciliğin konusu haline gelen iklim piyasasının koşullarının sürdürülebilirliği, mülkiyet hakkının tesis edilebilmesinin aracı kılınırken, mülkiyet hakkını da genel ve evrensel bir hak olmaktan çıkarmıştır. Sonuç olarak çevresel adalet talebinin kurucu öznelerinin hakları, talepleri, beklentileri ve ihtiyaçları kapsam dışında bırakılmıştır.

1.2. Devletin Faaliyetlerinde ve Hakların "Niteliğinde" Dönüşüm

Neoliberal işletmecilik döneminde devlet, sosyal devlet dönemindeki kamusal hizmetleri sunan, yurttaşların sosyal ve siyasal haklarını koruyan aktör rolünü geride bırakarak, rekabet koşullarını ve kurallarını düzenleyen ve piyasanın işleyişini denetleyen bir konuma sürüklenmiştir. Bu dönüşüm, kamu düzeni kavramının içeriğinde köklü bir değişim yaratmış; klasik anlamıyla kamu güvenliğini, refahını ve kamu sağlığını güvence altına alma amacı taşıyan kamu düzeni anlayışı, yerini en geniş anlamıyla "ekonomik kamu düzeni"ni sağlama amacına bırakmıştır. Bu yeni anlayış, kamu hizmetinin kamu hukukunun hakimiyetindeki hukuki niteliğini terk etmesiyle (Ulusoy, 1998) işlevinin de değiştiği bir döneme girmiştir.

Klasik sosyal devlet anlayışında olduğu gibi doğrudan hizmet üretmek yerine, piyasa içindeki çevresel uyumu teşvik eden mekanizmalarla piyasa

koşullarını güvence altına almaya çalışan kamu yararı yaklaşımının "ekonomik" yeni yorumu, "yeşil dönüşüm" projelerini destekleyerek özel aktörleri bu yönde yatırım yapmaya teşvik eden sistemler kurmaya odaklanmıştır.

Ekonomik kamu düzeni hedefi doğrultusunda sosyal hakların (barınma, sağlık, eğitim gibi) ve siyasal hakların (katılım, ifade özgürlüğü, örgütlenme) piyasa işleyişini aksatmayan ve ek maliyet yaratmayan sınırlar içinde korunduğu, özgürlüklerin piyasa performansına uyumlu olduğu ölçüde güvence altına alındığı ve bugüne dek tanımlanan güvencelerin daraldığı bir kamu yönetimi sisteminde anayasal haklar, merkezileşen (Çakan, 2006) ve güçlendirilen yürütmenin faaliyet alanının en önde gelen konusu olmuştur (Güler, 1994; Polatoğlu, 2003; Şengül, 2008; Tolga ve Akçakaya, 2024).

Bu bağlamda planlama, ekonomik bir strateji olduğu kadar her zaman siyasal bir araç işlev görmüştür (Sünnetçioğlu, 1968). İklim Kanunu Teklifi'nin çevresel sürdürülebilirlik amacıyla önerdiği düzenlemeler, planlamada iklim merkezli bir dönüşüm vaat etse de merkezi idarenin planlamaya araçsallaştırıcı bir rolle yaklaşması, uygulama araçlarını iklim krizine değil; ekonomik krize yönelterek piyasa mekanizması içinde anlamlandırabildiği biçimde işlevselleştirmesine ve devletin şirketleşmesi pratiği içinde yer almayan yerel ve ulusal düzeydeki karar alma mekanizmalarının veya aktörlerinin yok sayılmasına yol açacaktır.

Bu noktada haklar alanındaki neoliberal dönüşümün izini sürebileceğimiz en önemli kavramın 'sürdürülebilirlik' olduğu ifade edilebilir. Çevre, kültür ve doğa varlıklarının dışsallıklarını içselleştirmeyi amaçlayan ve "kaynak kullanım" (Hamamcı, 1983) sisteminin ilkesi olarak ortaya çıkan sürdürülebilir kalkınma kavramı doğa ve çevre varlıklarının gelecek kuşakların (Şahin Ceylan, 2012) bu varlıkların kullanım haklarını da gözetilmesi gerektiğini ileri süren bir ekonomi kavramıdır. Türkiye'de de 1992 Rio Zirvesi'nden sonra "sürdürülebilirlik" bir çevre politikası ilkesi olarak resmi belgelerde yer almaya başlamış ve neoliberal dönüşümün hız kazandığı 2000'li yıllarla birlikte mevzuatın da ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir.

Bu dönüşümün önemli ayaklarından biri, kamu yönetiminde performans esaslı yönetişim modelinin benimsenmesidir (Bayraktar, 2015, s. 75; Güzelsarı, 2003; Akbulut, 2006). 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu, "stratejik planlama" ve "performans esaslı bütçeleme"yi kamu yönetiminin temel ilkesi haline getirmiştir (Karasoy, 2014). Bu gelişmeyle birlikte sürdürülebilirlik kavramı, sosyal ve çevresel boyutlarından ziyade risk yönetimi, ekonomik verimlilik ve yatırımcı öngörülebilirliği bağlamında teknik bir kavrama dönüşmüştür.

Özellikle 2021'de kabul edilen Paris Anlaşması'nın iç hukuka yansıtılması sürecinde sürdürülebilirlik, iklim piyasasının istikrarı ve karbon yönetiminin sürekliliği bağlamında anlamlandırılmıştır (Kaya, 2020). Çevre Kanunu (m. 3/ç) sürdürülebilir çevre ilkesine yer vermekle birlikte, bu ilkenin tanımının soyut bir çerçevede kalması nedeniyle (Açımuz, 2018) İklim Kanunu gibi yeni düzenlemeler, ilkenin altını büyük ölçüde piyasa düzenlemeleriyle doldurmuştur. Aynı şekilde 3194 sayılı İmar Kanunu ve 6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun, sürdürülebilirliği daha çok "çevresel riskleri azaltan mekânsal yapılaşma" üzerinden, teknik mühendislik ölçütlerine dayalı biçimde yorumlamaktadır.

Sonuç olarak, Türkiye'de sürdürülebilirlik kavramı, sosyal, çevresel ve ekonomik bütünlük içinde (Sedik, 2020) yorumlanan bir ilke olma potansiyelini büyük ölçüde yitirmiş; özellikle 2000'li yıllardan sonra performans temelli, teknik bir mantığa yönelmiş ve piyasaya entegre edilmiş bir idari araç haline gelmiştir. İklim Kanunu'nun yaklaşımıyla sürdürülebilirlik, bu anlamında da dönüşerek doğanın yalnızca "varlık olarak korunması" değil, "işlevini sürdürebilir kılma" hedefi doğrultusunda tanımlanmaktadır (Birdişli, 2014, s. 34). Bu yeni tanım, çevresel varlıkların kullanım değeri üzerinden sürdürülebilirliğini savunmakta; ekosistemin kendisi olarak değil, ekonomik performans göstergelerine katkı sağladığı ölçüde çevresel rejimin bir parçası haline gelmesini önermektedir. Böylece sürdürülebilirlik, doğaya ilişkin kamusal sorumluluğun değil, piyasa rasyonalitesinin devamı için zorunlu olan "doğanın kendini yeniden üretme kapasitesini koruyacak istikrarın" teknik bir parçasına dönüşür. Bu dönüşüm, çevre hukuku teorisinde sıkça tartışılan içsel değer (Gülersoy ve Dursun, 2023, s. 8; Ünder, 1996) ve araçsal değer (Şimşek Öner, 2024, s. 196) ayrımı bağlamında (Durğun, 2024, s. 649) doğanın teknik akıl üzerinden araçsallaştırılmasının güncel görünümü olarak anlamlandırılır.

Sürdürülebilirliğin içeriği yalnızca yönetişimci kamu yönetim anlayışında değil, ölçülme ve raporlanma biçimlerinde de dönüşmüştür. Sürdürülebilirlik, artık kamu politikaları düzeyinde hedeflenen soyut bir ilke olmaktan çıkarak teknik izleme, doğrulama ve raporlama süreçlerine bağlı olarak ölçülen bir performans alanına indirgenmiştir. Bu bağlamda karbon salımı azaltımı, enerji verimliliği ve arazi kullanım dengesi gibi göstergeler hem kamu kurumlarının hem de özel aktörlerin sürdürülebilirlik karnesi olarak işlev görmektedir. Sürdürülebilirliğin niteliği bu performans metrikleriyle tanımlanmaktadır. Böylece sürdürülebilirliğin haklarla, dağıtıcı adaletle (Demir, 2022, s. 68; Ilık Bilben, 2018, s. 216) ve kamu yönetimine hakim etik ilkelerle (Çamur ve Aydın, 2022, s. 152) olan bağları zayıflatılmıştır. Bu yaklaşım, çevre ve iklim konularında kamu yönetimindeki sonuçlarını sosyal ve ekonomik haklar ile kolektif hakların (Aral, 2010) kullanımına yansıtmaktadır.

Sağlıklı bir çevrede yaşama hakkı ve kuşaklar arası adalet ilkesi (Sol, 2003) gibi kolektif hak alanları, ortak yararın (Özkerim Güner, 2021) kamusal sorumluluk olarak kabul edilmesi ile hayat bulur (Turgut, 2009, ss. 88-89). Buna karşın, sermaye birikiminin ve piyasanın sürdürülebilirliği için yönetilmesi gereken bir unsur haline gelen "iklim" piyasa içi düzenlemelerin türev hakları olarak işlevlenir ve kapsamı "hak"tan ziyade hakka "erişim izni" veya "uyum yeterliliği" gibi teknik düzenlemelere evrilir.

Sosyal hak mekanizmalarının iklimsel performans kriterlerine ve piyasa uyumluluğuna uygun düzenlemelerin alanı olarak daraltılması mülkiyet hakkı gibi kimi hakların eşit biçimde tesisini ve dağıtımını zorlaştırmaktadır. Bu durum piyasa mekanizmalarının yarıştırdığı her hak alanını ve "kazanan ve daha çok kazanan" (Özarallı, 2015, s. 138) dikotomisi içinde, anayasada öngörülen "çekirdek alan" (Günhan ve Hasoğlu, 2023, s. 19) güvencesini hakların sınırlandırılmasının sınırı açısından yarışa sokmuştur. Anayasa'nın tanımlanan "hakkın özü" (Örücü, 1975) ilkesi, hakkın kullanılabilmesi için gerekli koşulların tanımlanması biçiminde yeniden yorumlandığında hak, öz değeri gereği tanınmayan, yalnızca iklimsel sürdürülebilirlik kriterleriyle uyum gösterdiği ölçüde korunan bir içeriğe dönüşmektedir. Bu durum, özellikle barınma, mülkiyet, yaşam hakkı gibi hakların içeriksel dönüşümünü beraberinde getirir ve "bazıları" hakkı, "bazılarından" daha geniş kullanabilir hale gelir.

İklimin araçsal değer olarak tanımlanması, çevre hukukunda sosyal adalet ilkesinin (Kasapoğlu Turhan, 2022) yerini "uyum kapasitesi" gibi teknik ve bireyden bağımsız parametrelere bırakmaya neden olmaktadır. Bu bağlamda "adil geçiş" gibi kavramlar normatif değil teknik meseleye dönüşmektedir. Hak sahibi birey değil, "uyum gösterebilen aktör" önem kazanır. Dolayısıyla iklim hakkı, kolektif ya da sosyal bir koruma rejiminin konusu olmaktan çıkar, verimliliğe ve öngörülebilirliğe katkı sağladığı ölçüde tanınan bir piyasa statüsü haline gelir.

Buna göre, neoliberal çevre politikalarının sosyal hak alanına etkisi, "yeşil refah" söylemiyle meşrulaştırılan yeni bir hak dağılımı mantığını ortaya koymaktadır. Bu rejimde, refah, herkesin erişebileceği bir sosyal güvence olmaktan çıkmakta; yalnızca piyasa içinde "iklimsel uygunluk" gösterebilen aktörlerin elde edebileceği rekabetçi bir statüye dönüşmektedir.

Yatırım uyumluluğunun bir sonucu da planlama hukuku açısından yapılaşmada projelerin ekolojik katkı veya sosyal fayda üzerinden değil, yatırımın karbon yoğunluğu, döngüsel ekonomiyle uyumu ve sürdürülebilir finans erişimi gibi piyasa uyum kriterlerine göre sınıflandırılmasıdır; bu da kamu harcamalarının önceliklendirilmesinde sosyal öncelikler yerine teknik uygunluk ve yatırımcı öngörülebilirliğini öne çıkarır.

2. Liberal Dönemden Neoliberal Döneme İklim Hukukunda Dönüşüm

İklim Kanunu Teklifi, iklim hukuku alanında yapısal, yönetsel dönüşümü bütünleştiren bu kurumsal ve yasal dönüşüm, normatif düzeyde önemli bir kırılma yaratmış ve geleneksel çevre koruma bakış açısını yasal düzeyde ters yüz etmiştir. Bu dönüşümün alameti farikası, doğa koruma alanında metalaştırma, piyasalaştırma ekseninin işletmecilikle tamamlanmasıdır.

2.1. Planların Normatifliğinden Vizyonerliğine Geçiş

Bu işletmecilik perspektifi özellikle iklim değişikliği eylem planları ile somutlaştırılmıştır. Bu belgelerin hukuki niteliği, plan hiyerarşisi (Akdemir, 2021) içindeki konumu ve bağlayıcılığı, normlar hiyerarşisi alanında da yeni bir tartışma alanı açmış gibi görünse de anılan planların, işletmeciliğe esas vizyon belgeleri olarak anlaşılması gerekecektir.

Bu kapsamda, Teklif Gerekçesi'nde de ifade edilen, Kanun'un amacı doğrultusunda bir değerlendirme yapmak gereklidir. Buna göre, Kanun Teklifi'nin iki amacı vardır ve bu amaçlar "Sera gazı emisyonlarının azaltımı ve iklim değişikliğine uyum"dur. Yerel iklim eylem planları bu iki amacın kesişiminde, kent yönetimlerinin iklim değişikliği ile mücadeleye ilişkin sorumluluklarını tanımlayan, kurumsal kimliğini ve politika yapısını ortaya koyan; azaltım ve uyum stratejilerini kapsamlı ve somut eylemlere dönüştüren belgelerdir. Modern planlama yaklaşımı içinde, yerel iklim eylem planlarının, stratejik plan kavramına yakın olduğu düşünülse de kavramsal, politik ve ilke düzeyindeki dönüşüm esas alındığında bu belgelerin işletmeciliğin vizyon belgeleri olduğu da ileri sürülebilir.

Türkiye'de de yerel yönetimlerin iklim değişikliğiyle mücadelede daha aktif roller üstlenmesini teşvik eden adımlar atılmıştır (Çelebi ve Kaya, 2022). Kanun'da anılan eylem planları ile daha önceden hazırlanan eylem planları arasında bağlam farklılığını görmek, daha önceki belgelerin stratejik plan (Muslu, 2014) kavramına daha yakın olduğunu anmak gerekir. Özellikle, 2017 yılında yayımlanan Çevre ve Şehircilik Bakanlığı *2018–2022 Stratejik Planı* da yerel iklim eylem planlarının hazırlanmasını hedef olarak belirleyerek bu doğrultuda 30 büyükşehir belediyesini iklim değişikliği eylem planlarını hazırlamakla yükümlü kılmıştır (Güntan ve Karakaya Ayalp, 2023, ss. 92-94).

İklim Değişikliğine Uyum Stratejisi ve Eylem Planı 2024-2030, Türkiye'nin iklimle uyum politikalarının yerel düzeyde hayata geçirilmesi amacıyla hazırlanmış en kapsamlı belgelerden biridir (Çelikyay ve

Küçükbayraktar, 2023). Eylem planı, özellikle mekânsal planlamanın iklim uyumu ile entegre edilmesini hedeflemekte; bu bağlamda, imar planlarının iklim risklerini dikkate alan somut kararlarla uyumlu biçimde yeniden yapılandırılmasını önermektedir (Değirmenci vd., 2022). Belgede, iklim eylem planları ile imar planlarının birbirini tamamlayıcı şekilde hazırlanması gerektiği belirtilmekte; ayrıca kentlerin karbon yutak kapasitesinin artırılması, geçirgen yüzey zorunluluklarının yaygınlaştırılması ve yerleşim alanlarının iklim riskleri temelinde yeniden değerlendirilmesi gibi hedefler vurgulanmaktadır.

Türkiye'deki imar planlamasına ilişkin mevzuat, 2000'li yıllara dek büyük oranda fiziksel gelişme odaklı planlama anlayışına dayandığından (Yücel, 2020, s. 209) iklim değişikliğiyle mücadele ve uyum stratejileri bakımından eksik kabul edilmiştir. Mekânsal planlama süreçlerine iklim duyarlılığının entegre edilmesi, özellikle son on yılda sermaye birikim süreçlerindeki yapılaşma odaklı hareketliliğin artmasıyla birlikte kamu yönetimi, planlama politikaları (Uzunçıbuk, 2009) ve mevzuat değişikliklerinin gündemine gelmiştir. Bu dönüşüm, ilk olarak *2014 yılında Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği* ile başlamış, iklim değişikliği, çevresel riskler ve ekolojik eşikler gibi unsurların planlama kararlarında dikkate alınması gerektiğini vurgulamıştır. Bu çerçevede, yapılaşma kararlarının imar planlarına uygunluğunun yanısıra aynı zamanda çevre düzeni ve mekânsal strateji planları ile olan uyumu da zorunlu hale getirilmiştir. *7153 sayılı Çevre Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun* kapsamında İmar Kanunu'na eklenen 6. madde ile de karbon salımını azaltmayı hedefleyen ulaşım biçimlerinin teşvik edilmesi, planlama hukukunun iklimle ilişkisini daha görünür kılınmıştır (Sancakdar, 2023).

Diğer yandan mevzuat sistemine göre, yerel düzeyde iklim değişikliği ile mücadelede yerel yönetimlerin en önemli araçlarının "yerel iklim eylem planları" ve "mekânsal planlar" olduğu kabul edilmiştir. "Ancak uygulamada her yerel iklim eylem planının azaltım ve uyum hedeflerini içerecek şekilde bütünleşik biçimde hazırlanmadığı ve mekânsal planlarla bütünleştirilmediği, bunun da yerel mücadelenin başarısını sekteye uğrattığı düşünülmekte" idi (Karacan ve Gökce, 2023). Bu planların etkililiği için risk, kırılganlık ve etkilenebilirlik analizleri yapılması ve iklim senaryoları oluşturularak analizler üzerinden alınan eylemlilik kararları planlara yansıtılması gerektiği ifade edilmişse de (Akduman, 2024) salt belgeler üzerinden yapısal bir dönüşüm olanaklı değildi. Bu nedenle, İklim Kanunu'nda yer alan eylem planlarının bağlayıcı metinler haline gelip mekâna yansıması, ancak piyasa aktörü olarak kabul edilen işletme bileşenlerinin bu vizyonu içselleştirmesi, aynı zamanda normatif sorumluluklarla donatılmaksızın, bağlayıcı kuralların rekabet koşulları içinde piyasanın

görünmez eliyle şekilleneceği umulmaktadır (Karacan ve Gökce, 2023, ss. 182, 185).

Yerel iklim eylem planları, geçirgen yüzey zorunluluğu, karbon ayak izi hesaplamaları, yapı yoğunluğunun iklimsel risklere göre sınırlanması gibi araçları, klasik yapılaşma hakkını iklim duyarlı kentlere uyumlu hale getirmek üzere düzenlemiştir (Karacan ve Gökce, 2023). Bu kapsamda sermaye/işletme aktörlerinin iklim sektöründe kâr ve zarar ekseninde geliştireceği bir eylem planı, mekânsal planlama sürecinin de üst belirleyeni olacaktır. Bu noktada Kanun'un kentsel alandaki uygulama araçları, piyasanın kentsel planlamadaki hareket alanını genişletmiştir. İklim Kanunu Teklifi'nin fosil yakıtlardan çıkış hedefini koymaması, sektörel yükümlülükleri tanımlamaması ve adil geçiş mekanizması oluşturmaması piyasa aktörlerinin küresel iş bölümündeki rollerinin gereği olarak düşünülebilir. Yasakoyucunun tercihi, iklimi kirleten ve onun üzerinde hak iddia eden aktörler arasındaki rekabetin sınırlarını belirleyerek hem düzenlenmiş bir piyasa yaratmak hem de iklimin sınırlı bir meta olarak yeniden üretim koşullarını sağlamak yönündedir. Bu amaçla oluşturulan kredi sistemleri, "kirletme hakkı"[1] üzerinden işleyecek biçimde kurgulanmıştır (Elitaş ve Çetin, 2011, s. 55).

Ancak bu yaklaşım, karbon ticaret sisteminin sınırsız bir karbon satın alma hacmine dayanabileceği varsayımını içermektedir ki bu, fiziksel gerçeklikle bağdaşmayan bir varsayımdır. Kirletme kapasitesi, doğa varlıklarının kendini yenileyebilme sınırlılığı ve doğanın kendini yenileme olanakları ile bu araçlar

1 "Kirletme hakkı" kavramı, çevre hukukunun klasik ilkelerinden biri olan kirleten öder ilkesi çerçevesinde tartışmalı bir yönelimi ifade etmektedir. Kirleten öder ilkesi, çevresel zararın oluşmasından sorumlu olan aktörlerin, bu zararın önlenmesi, sınırlandırılması veya telafisi için ekonomik yükümlülük altına alınmasını öngörür. Bu ilke hem önleyici çevre politikalarının hem de çevresel sorumluluğun hukuki çerçevesinin kurucu temelidir. Ancak piyasa temelli çevre rejimlerinde bu ilke, giderek kirletmenin hukuken yasaklanması değil, belirli koşullar altında maliyetlendirilerek sürdürülebilir hale getirilmesi şeklinde yorumlanmaktadır. Bu dönüşüm, emisyon ticaret sistemleri, karbon vergileri ve çevresel dışsallıkları fiyatlandıran mekanizmalar aracılığıyla somutlaşmakta; kirletici faaliyetler, önlenmesi gereken davranışlar olmaktan çıkıp, belirli bir bedel karşılığında sürdürülebilir kılınan tercihlere dönüşmektedir. Bu bağlamda "kirletme hakkı", doğrudan hukuken tanınan bir hakkı değil; kirletme eyleminin belirli düzenleyici çerçeveler içinde öngörülebilir hale getirilerek rasyonelleştirilmesini ifade eder. Ancak bu rasyonelleştirme, çevre hukukunun normatif temelleriyle gerilimlidir. Zira bu yaklaşım, çevresel zararların piyasada fiyatlandırılabilir olduğu ölçüde meşrulaştırılması anlamına gelir ve çevresel korumayı kolektif bir hak değil, maliyet-etkinlik ilkesiyle biçimlenen bir piyasa davranışı olarak yorumlar. Bu durum, çevrenin öz değeri ve ekolojik denge ilkesi açısından eleştiriye açıktır.

arasında bir uyum aranma ihtiyacı da bu nedenle gündeme gelmemektedir (Birdişli, 2014, s. 36). Dolayısıyla, iklimsel sürdürülebilirliğin yalnızca piyasa araçlarıyla sağlanabileceği yönündeki varsayım eksik kalsa da işletmecilik yine hem devletin bu süreçte etkili bir görünmez el yaratacağı öngörüsüne yaslandığını düşündürmektedir.

Bu beklentiye iki temel eleştiri getirmek mümkündür. Birincisi, iklim gibi üretim süreçlerinin devamlılığı için zorunlu olan araçların kamusal kullanım kararlarına konu edilmesi; bu kararların da planlama yoluyla şehircilik ilkesi (Büyükvelioğlu, 2024) haline getirilmesi gerekliliğine Kanun bir yanıt üretmemektedir. Uzun vadede bu tür ortak kamusal varlıkların yaşam için gerekliliği ile piyasa için gerekliliği arasında ortaya çıkacak çelişkide Kanun, piyasa için gerekliliğinden yana bir tercih ortaya koymaktadır. İkincisi, iklim piyasaları için gerekli aktörlerin mülkiyet hakkının güvence altına alınması ile iklimin yaşamsal döngülerinin korunması arasında ortaya çıkacak olan çelişkide, piyasa aktörlerinin çıkarlarının korunması iklim döngüsünün daha fazla piyasaya aktarılması kamusal mülkiyet ve planlama ilkeleriyle ilişkilendirilmesiyle sağlanabilir. Bu durumda, iklim piyasasının genişlemesi ile genel toplumsal çıkar çatıştığında, şirketlerin mülkiyet hakkını koruyacak bir yasal düzenleme çelişkili bir biçimde onların pazarını oluşturan iklimin de topyekûn yok olmasına yol açabilir.

Tersinden bir yaklaşımla ifade edilecek olursa, şehirlerin özel mülkiyete ayrılan alanlarının azalması (Gençkaya ve Öz, 2020), buna karşılık ortak yarara hizmet eden kullanım alanlarının artması (Koç, 2015), mülkiyet ve yaşam hakkıyla (Güden, 2024) ilişkili olan gıda, su, sağlık ve barınma gibi hakların (Karasu, 2008) hem kullanımını hem de bu hakları mümkün kılan maddi altyapının sürekliliğini garanti altına alabilir. Kolluk yetkisi ancak bu bütünlük içinde (Akın, 2021), planlama aracıyla işleyen ve hakların korunmasına yönelik düzeni sağlayan kamusal gücü temsil edebilir.

2.1.1. Belirlilik ve Öngörülebilirlikten Piyasa Rasyonalitesine

Belirlilik ve öngörülebilirlik ilkeleri, kamu hukukunun güvencelerinden olup idarenin keyfi davranışını önlemek, bireyin devlete karşı hukuki güven içinde davranmasını sağlamak amacıyla geliştirilmiştir. Ancak İklim Kanunu'nun teşkil ettiği piyasa düzeni içinde bu ilkeler, bireyin hukuki statüsünü koruyan normatif ilkeler olmaktan çıkmakta; piyasa aktörlerinin yatırım kararlarında öngörülebilirlik sağlayan performans kriterlerine dönüşmektedir. Böylece hukuki öngörülebilirlik, artık birey haklarının güvenliği değil, yatırım ikliminin istikrarı anlamında yorumlanmaktadır. Bu dönüşüm, kamu hukukunun

özünde yer alan normatif hak teorisinin, neoliberal düzenlemelerle birlikte yerini "ekonomik kamu düzeni" kavramına bırakmasına neden olur. Bu yeni çerçevede, iklim düzenlemelerinin açık, izlenebilir ve uyumlanabilir olması beklentisi, kamu yönetiminin normatif sınırlarını değil, piyasa aktörlerinin risk analizini kolaylaştıracak yönetimsel performansı hedeflemektedir. Böylece hukuk, yatırımcı lehine tasarlanmış bir "öngörülebilirlik zemini" haline gelirken; yurttaş lehine güvence işlevini ikinci plana itmektedir.

Kanunun düzenleme mantığına hâkim olan "risk yönetimi" anlayışı da kamu gücünün bireyleri koruyucu müdahalesinin yerini, piyasanın öngörülebilirlik talebine yanıt veren bir düzenleyici çerçeveye bırakmaktadır. Hukuki güvenliğin öznesi, artık temel hakları olan yurttaş değil; karbon piyasasında işlem yapan şirketler, yeşil tahvillerle yatırım yapan aktörler ve emisyon ticareti yoluyla kâr elde etmeye çalışan ekonomik birimlerdir.

2.1.2. Kamu Yönetiminde Sosyal Devletten "Yatırım Ortamı Uygun" Devlet Modeline Dönüşüm

Neoliberal dönemin devlet örgütlenmesinde bir iklim piyasası için uygun yatırım ortamı yaratma sorumluluğu ile donatılmış kamu yönetimi araçlarının etkililiği, sadece devlet ve sermaye arasındaki dolaylı bağların açıklığı ve belirliliği ekseninde anlaşılamaz. Çünkü neoliberal devletin, taraflar arasındaki ilişkiyi rekabetçi kılma ilkesi ile belirli sermaye gruplarının yönetimlerle kurduğu birikim stratejilerinin müphemliği bir çelişkiyi hep yeniden üretir. Bu nedenle de devlet yöneticilerinin, kamu yönetimi lehine güçlenmesine açık sermaye birikim rejimi, iklim piyasalarının nasıl şekilleneceği konusunda çelişkilerle dolu bir dönemi beraberinde getirecek olsa da mevcut ittifak kümeleriyle bağları güçlü şirketlerin ayakta kalacağı bir piyasanın ortaya çıkması da muhtemeldir (Şahin, 2016, s. 60). Bu şerhle birlikte, iklim sektörüne yatırım yapmanın güvencesi sayılacak kurumların nasıl işleyeceği bu eksenle birarada değerlendirilmelidir (Gökçe, 2011, s. 102).

Son yirmi yıl içinde rekabetçi ve dengeli bir piyasa olanağı sunmak adına enerji (yenilenebilir enerji yatırımları, karbon piyasası düzenlemeleri), ulaşım (karbon salımını düşüren ulaşım altyapı projeleri, elektrikli araç destekleri), tarım ve su yönetimi (kuraklık riskine karşı tarım teknolojileri, sulama altyapısı), inşaat ve kentsel dönüşüm (enerji verimli binalar, yeşil yapı sertifikaları), atık ve geri dönüşüm endüstrisi (döngüsel ekonomi ve atık yönetimi politikaları) gibi konularda yasal ve idari değişiklikler bu adımların en görünen yüzü olmuştur. Fakat bu sektörler rekabetçi yapılar olamamış, aksine tekelci (Öngen, 1994, ss. 317-318; Somel, 2016, s. 231) bir konuma sıçrayarak, düzenlenen alanlarda fiyat dengelerini kendi lehlerine dönüştürebilecekleri mekanizmalara kavuşmuş,

toplumsal riskleri azaltım hedeflerini aşağıya çekecek bir denetleme mekanizmasından da azade hale gelmişlerdir.

Bu alanlarda idari usul süreçlerini doğrudan etkileyen örnekleri çoğaltmak mümkünse de, öncelikli sektörlerin ÇED kapsamı dışında tutulması (Özkaya Özlüer, 2022) gibi düzenlemelerin yatırımcı lehine kamu denetimini esnettiği ve ÇED sürecinin kısaltılmasına neden olduğu; 5018 sayılı Kanun ile performans esaslı bütçeleme esasının kabul edilmesiyle kamu harcamalarının çevresel sürdürülebilirliğinin yerini, yatırım getiri kapasitesi üzerinden ölçülmesine bıraktığı (Altınöz, 2015, s. 226); planlama yetkisinin merkezileşmesi ile yerel yönetimlerin planlama alanındaki yetkilerinin daraltılması ilk akla gelenler olmaktadır (Taşkıran ve Uzun, 2020). Bu dönüşümün kamu hukuku açısından etkisi, çevresel denetim, planlama ve kolluk yetkilerinin merkezindeki kamu yararı-özel yarar dengesinin yatırım sürecine engel teşkil etmeyecek biçimde esnekleştirilmiş araçlarla kamu yararı kavramının kapsamını daraltarak göstermiştir. Kamu yararı ilkesi, sosyal adaletten çok ekonomik verimlilik anlamında yeniden yorumlanmaktadır.

Bu dönüşümde çevresel etkilerin yönetimi, kamusal denetimden ziyade, sektör bazlı esneklik ve yatırım kolaylığı prensipleri doğrultusunda şekillendirilmektedir. Maden ve enerji sektörlerinde, özellikle yenilenebilir kaynaklara (Karapınar, 2024; Saçlı, 2025) yönelimin teşvikiyle birlikte, çevresel sınırların tanımı veri temelli değil yatırım gerekliliği üzerinden yapılmakta; bu durum orman, mera ve koruma statüsündeki alanların kullanım rejimini doğrudan etkilemektedir. Enerji yatırımları, özellikle rüzgâr ve güneş gibi düşük karbonlu teknolojiler için sağlanan istisnalar ve hızlandırılmış izin süreçleri ile öne çıkmakta; ancak bu süreçlerde çevresel koruma yükümlülüklerinin bütüncül bir şekilde entegre edilmediği görülmektedir.

Tarım sektörü açısından ise iklim uyumu, üretim güvenliği perspektifinden teknik düzenlemelere indirgenmekte; tarımsal faaliyetlerin karbon ayak izi, arazi kullanımı ve su kaynakları üzerindeki etkileri yalnızca verimlilik odaklı değerlendirme araçları ile izlenmektedir. Bu durum, iklim duyarlılığı yüksek olan tarımsal alanlarda ekolojik denge yerine ekonomik performansa dayalı karar alma süreçlerinin yerleşmesine neden olmaktadır.

Bu dönüşüm, aynı zamanda kamu hukukunun temel öznelerinin de değiştiğini gösterir. Hakkın merkezinde artık birey veya topluluklar değil, yatırımcı ve piyasa aktörü bulunmaktadır. Böylece klasik anlamda birey ve toplum yararı lehine kurulan "hukuki statü" anlayışı, "yatırımcı güvenliği" lehine yeniden tanımlanmakta; hakların ölçütü özgürlük değil, sermaye birikim sürecinin işleyişine sağlanan katkı haline gelmektedir (Aktan, 1993). Kolektif haklar, kamusal yarar ve toplumsal eşitlik ilkeleri geri plana itilmekte; çevre ve mekân gibi ortak varlıklar, yatırım planlamasına uyum sağladığı sürece

korunması gereken değerler olarak kavramsallaştırılmaktadır. Bu yeni hukuk devletinde, hakkın değil yatırımın öznesi belirleyicidir.

Şehirleşme de mekânsal strateji planlarının ve imar rejiminin dönüşümü (Gözükızıl ve Çelik, 2022), planlamanın yatırım yönelimli bir araç haline geldiğini göstermektedir. Plan bütünlüğü, çevresel risklerin sınırlandırılmasını, yatırım kararlarının uygulanabilirliğini garanti altına alma işleviyle tanımlamakta; acele kamulaştırma türü uygulamalarla kentsel dirençlilikten (Aksöz ve Çelik, 2023; Karacan ve Gökce, 2020) uzak, piyasa içi uyum kapasitesi yüksek şehir modellerinin teşvik edilmesine yol açmaktadır. Bu yaklaşım, iklim krizini (Özlüer, 2021) doğrudan ortadan kaldırmaya çalışan değil; onu yönetilebilir, öngörülebilir, piyasa içinde düzenlenebilir hale getirmeyi amaçlayan bir kamu yönetimi anlayışını ifade eder.

İklim Kanunu Teklifi'nin teknik yapısı, klasik kamu hizmeti devleti (Altın, 2013) yerine "yatırıma uygunluk devleti" modelinin unsurlarını taşımaktadır. Bu modelde, devletin temel işlevi hak temelli koruma sağlamak amacı gerekçesi yerini; yatırımların iklim performansına uygun şekilde yönlendirilmesini garanti altına alma olarak değişmiştir. Bu kapsamda oluşturulan emisyon ticaret sistemi, yalnızca karbon salımını değil, aynı zamanda yatırım yapılabilirlik derecelerini de belirleyen bir araç haline gelmektedir. İklim Değişikliği Başkanlığı, yalnızca koordinasyon değil; aynı zamanda ekonomik aktörler için çevresel yatırım istihbaratı sağlayan bir kurumsal platform işlevi görmektedir (Beken ve Cebeci, 2024, s. 119).

2.2. Yönetişimcilikten İşletmeciliğe Kurumsal Yapıda Dönüşüm

İklim Kanunu kapsamında ortaya çıkan düzenleyici kurumlarda farklı toplumsal çıkar gruplarının temsil edilmediği, katılımcı olmadığı, sivil toplumun yer almadığı eleştirileri getirilmiştir. Ancak bu eleştiri, yönetişim odaklı kamu yönetimi rejiminden işletmecilik odaklı kamu yönetimi rejimine sıçrandığını es geçmektedir (Fidan, 2010, s. 6).

Yönetişim kavramı, 20. yüzyılın son çeyreğinde kamu yönetiminde yaşanan krizlere yanıt olarak geliştirilmiş ve merkezî bürokratik yapının katı işleyişine karşılık, çok aktörlü, esnek ve çoğulcu bir karar alma süreci vaadiyle meşrulaştırılmıştır (Suna, 2021). Bu kuramsal çerçevede yönetişim, kamu yararı anlayışının, farklı çıkar çevrelerinin uzlaşmasıyla biçimlendiği bir ortak akıl alanı olarak tahayyül edilmiştir. Devlet, bu anlayışta yalnızca bir karar verici değil, çıkar grupları arasında arabuluculuk yapan, denge kuran ve gerektiğinde kamusal otoriteyle üst yararı tanımlayan bir aktör olarak konumlandırılmıştır.

Dolayısıyla, yönetişim başlangıçta, temsili demokrasinin neoliberal sistemdeki katılımcılık ilkesinin adı olarak ortaya çıkmıştı. Ancak küresel ölçekte neoliberalizmin dönüşen yapısıyla birlikte, yönetişim modeli de içeriksel bir değişime uğramıştır (Akkoyunlu, 2008). Günümüzde yönetişim, hala sermayenin yatırım önceliklerinin hukuki ve idari süreçlere entegrasyonunu sağlayan bir teknik yönetim modelidir (Gökce ve Gökce, 2022) ancak burada devlet, çıkarlar arasında hakemlik yapan bir aktör olmaktan çıkıp, sermayenin taleplerini yönetişim nesnesi haline getiren bir "düzenleyici devlet" pozisyonuna yerleşmiştir. Müzakere edilen konular, yurttaşların kamusal taleplerinden çok, sermayenin yönetsel taleplerine odaklanmaktadır:

Buradaki temel dönüşüm, devletin farklı sosyal sınıflar arası bir düzenleyici olma görünümündeki vasfını yitirmesi değil, artık yalnızca sermayenin hareketliliğini ve karar alma süreçlerini kolaylaştıracak yöntemleri meşrulaştıran ve güvenceye alan bir kamu gücü pratiğine dönüşmesidir.

Sonuç

2025 tarihli İklim Kanunu Teklifi, Türkiye'de yalnızca çevre hukukunun kurumsal yapısını dönüştürmekle kalmamış, aynı zamanda kamu hukukunun normatif ve işlevsel dayanaklarını da yeniden tanımlayan yapısal bir eşik oluşturmuştur. Kanunun benimsediği yönetim modeli, klasik anlamda hak temelli ve yurttaş odaklı kamu düzeni anlayışını aşındırarak, teknik normlara dayalı, yatırım uyumluluğunu önceleyen bir idari akıl üretmektedir. Bu dönüşüm, çevresel düzenleme alanında başlayarak, planlama, mülkiyet, kamu hizmeti ve sosyal haklar gibi çok katmanlı hukuki alanlarda etkili olacak şekilde yayılmaktadır.

İklim Kanunu Teklifi'nin kavramsal çerçevesinde "sürdürülebilirlik" gibi çevresel ilkeler, piyasa performansı, yatırımcı öngörülebilirliği ve düzenleyici istikrar ekseninde yeniden yorumlanmaktadır. Böylece çevre, kamusal bir değer olmaktan çıkmakta; piyasa içi yönetişimde yönetilmesi gereken teknik bir değişken olarak konumlanmaktadır. Bu durum, kamu hukukunun "kamu yararı", "sosyal devlet" ve "hakların özü" gibi anayasal ilkelerini yeniden yorumlayan yeni bir meşruiyet rejimi üretmektedir. Yeni rejimde haklar, kullanım koşulları ve uyumluluk kriterleri ile sınırlanmaktadır. Söz konusu dönüşüm, yönetişim anlayışında da esaslı bir kırılmaya işaret etmektedir.

Devletin, farklı toplumsal kesimler arasında denge kuran ve kamusal iradeyi temsil eden özne rolü, yerini sermayenin yönetsel taleplerini önceliklendiren ve bu talepler etrafında idari süreçleri yapılandıran bir düzenleyici figüre bırakmıştır. Müzakere edilen konular, toplumsal

gereksinimlerden çok, piyasa istikrarına dair teknik taleplerle tanımlanmakta; kamusal masa artık farklı aktörlerin temsiline değil, devlet ile sermaye arasındaki yapısal uyuma dayalı karar süreçlerine ev sahipliği yapmaktadır.

İklim Kanunu Teklifi özelinde somutlaşan bu yönetsel ve hukuki dönüşüm, kamu hukukunun geleceği açısından dikkate değer bir paradigma değişimine işaret etmektedir. Hukuk, artık yalnızca normatif bir düzen çerçevesi değil, aynı zamanda ekonomik rasyonalitenin gereksinimlerine cevap veren işlevsel bir araç haline gelmiştir

Bu dönüşümün hukuk devleti ilkesine, temel hak ve özgürlüklerin korunmasına ve sosyal adaletin teminine nasıl etki edeceği, gelecekteki anayasal ve idari yapı açısından belirleyici olacaktır.

Kaynakça

Açımuz, H. B. (2018). Doğal risklerin değerlendirilmesi çerçevesinde idare hukuku ve bilim arasındaki ilişki üzerine düşünceler. *Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, *2*, 3-49.

Akbulut, Örsan Ö. (2006). Türkiye'de kamu yönetimi incelemesini tamamlayıcı bir kavram önerisi: Ölçücülük-ideametric. *Amme İdaresi Dergisi, 39*(4), 159-193.

Akdemir, B. (2021). İmar planlarında hiyerarşi. *Konya Barosu Dergisi*, *1*, 133-173.

Akduman, Ö. (2024). Türk afet mevzuatının bütünleşik afet yönetimi açısından incelenmesi. *İdealkent*, *16*(45), 1753-1789.

Akın, N. (2021). 6306 Sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun kapsamında kentsel dönüşüm kolluğu. *Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, *11*(2), 489-576.

Akkoyunlu Ertan, K. (2008). Otoriter devletçilik, neoliberalizm, Türkiye. *Amme İdaresi Dergisi, 41*(4), 125-141.

Aksöz, F., ve Çelik, A. (2023). Küresel iklim değişikliğine karşı dirençli kent yönetişimi. *Uluslararası Sosyal Siyasal ve Mali Araştırmalar Dergisi*, *3*(2), 75-85.

Aktan, C. C. (1993). Politikada rant kollama. *Amme İdaresi Dergisi, 26*(4), 119-136.

Alçık Engürülü, M. (2023). AİHM'in çevre içtihadının iklim değişikliği davalarına uygulanabilirliği. *AÜHFD*, *72*(3), 1007-1054.

Alkay, E. (2020). Konut piyasası aktörleri gözünden Türk planlama sistemi. *Planning*, *30*(2), 172-186.

Altın, A. (2013). Kamu hizmeti anlayışında değişim. *Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *1*(2), 101-118.

Altınöz, B. (2015). Sürdürülebilir kalkınma sürecinde kamu bütçesinin önemi. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *30*(1), 223-256.

Aral, B. (2010). *Üçüncü kuşak insan hakları olarak kolektif haklar*. Siyasal.

Bayhan, İ. H. (1969). *Şehir planlaması*. İskender Matbaası.

Bayraktar, F. (2015). 'Yönetişim' paradigması ve neoliberalizm: Çelişki ve kopuş mu uyum ve süreklilik mi? *Ardahan Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi 2*, 71-94.

Beken, H. G., ve Cebeci, A. (2024). Çatışmalı bir süreç olarak sınırda karbon düzenleme mekanizması uygulaması. *Paradigma: İktisadi ve İdari Araştırmalar Dergisi, 13*(2), 115-128.

Birdişli, F. (2014). Çevreye metaekolojik yaklaşım ve doğada karşılıklı dayanışma ilkesi. *Akademik İncelemeler Dergisi*, *9*(1), 25-46.

Büyükvelioğlu, E. (2024). İmar hukuku ve şehircilik ilkeleri IV. *Şehir ve Bölge Planlama Dergisi*, *6*(2), 103-112.

Coşkun, B. (2021). Doğanın metalaştırılması: Aydınlanmanın diyalektiğinin zirvesi. *Mülkiye Dergisi*, *45*(3), 771-792.

Çakan, I. (2006). Erken cumhuriyet döneminde Türk kamu yönetiminin modernleşmesi: Merkezileşme. *Amme İdaresi Dergisi, 39*(4), 45-73.

Çamur, Ö., ve Aydın, A. (2022). Yeni kamu yönetimi anlayışının etik temelleri ve kamu yönetiminde etik yönetimin gelişmesi üzerindeki etkisi. *Denetişim*, *25*, 148-159.

Çelebi, B., ve Kaya, K. (2022). Sürdürülebilir yaşam için geleceği kurtarmak: Türkiye'de yerel iklim değişikliği politikası. *Uluslararası Eşitlik Politikası Dergisi*, *2*(2), 30-48.

Çelikyay, H., ve Küçükbayraktar, H. (2023). İklim politika belgelerinde iklim dostu kentler ve dirençlilik stratejileri. *Humanıtas Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, *11*, 87-107.

Çoban, A. (2018). Doğanın metalaştırılması. *Toplum ve Bilim*, *143*, 209-241.

Değirmenci, R., Akşan, G. N., Hadımlıoğlu, S., ve Yılmaz, B. (2022). İklim değişikliğine karşı dirençli şehir uygulamaları: Denizli örneği. *Çevre, Şehir ve İklim Dergisi*, *1*(2), 203-204.

Demir, A. (2022). İklim adaletine Kant ve Rawls'un biyoetik temelli adalet teorileri çerçevesinde felsefi bir yaklaşım. *İnsan ve İnsan*, *9*(33), 63-75.

Dulkadiroğlu, H. (2018). Hukukun ekolojisi: Doğa ve toplumla uyumlu bir hukuk sistemine doğru. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, *73*(4), 1203-1206.

Durğun, S. (2024). Dağıtılacak potansiyel bir fayda olarak doğal çevre. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi, 19*(2), 641-662.

Elitaş, C., ve Çetin, A. C. (2011). Karbon ticareti ve karbon bankacılığı. *Muhasebe ve Denetime Bakış*, *35*, 51-78.

Fidan, Y. (2010). Yönetimden yönetişime: Kavramsal bir bakış. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, *1*, 5-10.

Freeman, M. (2016). Neoliberal politikalar ve insan hakları. *D.E.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi*, *17*(2), 165-188.

Gençkaya, Ö. F., ve Öz, B. (2020). İmar kısıtlamaları ve mülkiyet güvenliği. *Yasama Dergisi*, *42*, 159-182.

Gökce, G., ve Gökce O. (2022). Neoliberalizmin siyasal, yönetimsel ve toplumsal olana etkileri. *Türk İdare Dergisi*, *94*(494), 135-158.

Gökçe, G. (2011). Neoliberalizmin krizi ve yeni devlet/yönetim modeli arayışları. *Türk İdare Dergisi*, *471-472*, 99-116.

Gözübüyük, Ş. (2008). *Yönetim hukuku*. Turhan Kitabevi.

Gözükızıl, C. A., ve Çelik, H. Z. (2022). Kentsel afetlerle mücadelede 6306 sayılı kanun kapsamındaki kentsel dönüşüm uygulamalarının Türkiye afet durumu üzerinden okunması. *Kent Akademisi Dergisi*, *15*(3), 1109-1131.

Güden, R. A. (2024). Yaşam hakkının korunmasının afet yönetimi kapsamında incelenmesi. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *69*, 9-15.

Güler, B. (1994). Nesnesini arayan disiplin: Kamu yönetimi. *Amme İdaresi Dergisi, 27*(4), 3-19.

Gülersoy, A. E., ve Dursun, E. (2023). *Çevre etiği yaklaşımları ve akımlar*. İksad.

Günhan, O. G., ve Hasoğlu, K. A. (2023). Çekirdeğe doğru: Hakkın özü bağlamında mülkiyet hakkına ilişkin güncel bir değerlendirme. *Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Akademik Dergisi*, *6*(10), 15-41.

Güntan, B., ve Karakaya Ayalp, E. (2023, 8-10 Kasım). *İklim duyarlı planlamanın görünmeyeni: Gıda sistemi* [Sözlü bildiri]. Yeni Yüzyılda Planlama: 8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 47. Kolokyumu, Ankara, 86-103.

Güvel, E. A. (1998). Ekonomik açıdan politik rejim tartışmaları. *Amme İdaresi Dergisi, 31*(4), 17-35.

Güzelsarı, S. (2003). Neoliberal politikalar ve yönetişim modeli. *Amme İdaresi Dergisi, 36*(2), 17-34.

Hamamcı, C. (1983). Çevre ve hukuk. *Fehmi Yavuz'a Armağan (ss. 239-250).* Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.

Ilık Bilben, M. S. (2018). Yeni bir toplumsal düzenin doğum sancısı: İklim adalet(sizliğ)i ve hak temelli yaklaşımın önemi. *Mediterranean Journal Of Humanities*, *8*(1), 213-226.

Karacan, G., ve Gökce, D. (2020). Kentsel planlamada iklim direnci teması; Ankara örneği. *Dirençlilik Dergisi*, *42*(2), 221-238.

Karacan, G., ve Gökce, D. (2023). İklim değişikliği ile yerel mücadele: İklim eylem planları ile mekânsal planların bütünleştirilmesi. *Planarch- Design And Planning Research*, *7*(2), 181-190.

Karahanoğulları, O. (2008). *Kamu hizmeti*. Turhan Kitabevi.

Karapınar, A. N. (2024). *Türkiye'de yeşil ekonomi ve yenilenebilir enerji politikaları* [Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.

Karasoy, H. A. (2014). Türk kamu yönetiminde performans yönetimine bir bakış. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, *10*(22), 257-274.

Karasu, M. A. (2008). Kentli haklarının gelişimi ve hukuki boyutları. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, *78*, 37-52.

Kasapoğlu Turhan, M. (2022, 16-18 Mayıs). *İklim değişikliği, iklim adaleti ve idare hukuku ilişkisi* [Sözlü bildiri]. İdare Hukuku ve İdari Yargı Uluslararası Sempozyumu İSALAJ, Çevrimiçi, 433-452.

Kaya, H. E. (2020). Kyoto'dan Paris'e küresel iklim politikaları. *Meriç Uluslararası Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi*, *4*(10), 165-191.

Koç, C. (2015). Neoliberalizmde devlet ve kamusal alan üzerine bir bakış. *TBB, 117*, 91-116.

Kovancı, E. (2022). İklim krizini hak temelli yaklaşım özelinde değerlendirme. *İdealkent*, *13*(37), 1535-1565.

Kuran, H. (2022). Türkiye'de çevre yönetiminin merkeziyetçi ve kalkınmacı sürekliliği. *İdealkent*, *37*(13), 1589-1613.

Muslu, T. (2014). *Belediyelerde stratejik planlama ve Ümraniye belediyesi örneği* [Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.

Mutlu, A. (2008). Ekolojik sorunlara karşı benimsenen yaklaşımlarda yönetim düşüncesi. *Amme İdaresi Dergisi, 41*(4), 191-123.

Orer, G. (2016). Ekonomik kamu düzeni ve devletin ekonomiye müdahalesi. *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, *6*, 363-393.

Öngen, T. (1994). Tekelci kapitalizm ve sınıf yapısı. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, *49*(3), 303-349.

Örücü, E. (1975). 1961 Anayasası ve Anayasa Mahkemesine göre hakkın özü kavramı ve mülkiyet hakkının özü. *İÜHFD*, *41*(3-4), 145-161.

Özarallı, N. (2015). Müzakere sürecine bakış: Türk yöneticileriyle nitel bir çalışma. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, *11*(24), 135-154.

Özkaya Özlüer, I. (2021). İklim krizi ve afet planlaması. *Memleket Siyaset Yönetim*, *16*(36), 397-420.

Özkaya Özlüer, I. (2022). Paris anlaşması sonrasında "ÇED kapsam dışı değerlendirme" kararları ve çevresel kolluk faaliyetlerinin iklim hukuku açısından niteliği. *AÜHFD, 71*(1), 515-542.

Özkerim Güner, N. (2021). İklim değişikliği ve dünya mirasının korunması. *Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 11*(2), 263-288.

Özlüer, M. F. (2021). Ekolojik krizin yeniden üretiminde hukuk. *TBB Dergisi*, *156*, 87-138.

Öztürk, N. K. (1993). Yeni yönetim paradigması. *Amme İdaresi Dergisi, 26*(4), 45-58.

Polatoğlu, A. (2003). Türk kamu yönetim sisteminin yeniden örgütlenmesi üzerine düşünceler. *Amme İdaresi Dergisi, 36*(4), 1-16.

Roschmann, C. (2021). İklim değişikliği ve insan hakları. *AÜHFD, 70*(4), 1155-1198.

Saçlı, A. (2025). Sürdürülebilir gelecekte yenilenebilir enerjinin rolü. *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, *34*(1), 121-148.

Sancakdar, O. (2023). İklim değişikliğinin kamu hizmeti, sürdürülebilir kalkınma ve temel haklara etkilerinden kesitler ve iklim davaları. *İdare Hukuku ve İlimleri Dergisi*, *22*, 99-129.

Sedik, Y. (2020). Sosyal, ekonomik ve çevresel boyutlarla sürdürülebilirlik ve sürdürülebilir kalkınma. *Uluslararası Ekonomi Siyaset İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, *3*(3), 196-215.

Sol, A. (2003). Gelecek kuşaklar sorunu, kökenleri ve çözüm önerileri. *Felsefe Dünyası*, *37*, 106-113.

Somel, A. (2016). Bir kamu politikası olarak post-neoliberalizm. *Mülkiye Dergisi*, *40*(1), 209-236.

Suna, E. K. (2021). Kötü huylu sorunlarla mücadelede ve kentsel dirençlilik politikalarının geliştirilmesinde uyumlanabilir/uyarlanabilir yönetişim. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, *13*(25), 722-735.

Sünnetçioğlu, G. (1968). İdari planlamanın ekonomik ve sosyal kalkınmada rolü. *Amme İdaresi Dergisi, 1*, 93-99.

Şahin Ceylan, Ş. (2012). Nesiller arası adalete faydacı yaklaşım. *AÜHFD*, *61*(2), 749-771.

Şahin, Y. E. (2016). Sosyal devlet ve yönetişimci devletin kamu politikalarında yaşanan değişim: IV. ve IX. kalkınma planları örnekleri. *Toplum ve Demokrasi*, *3*(5), 57-72.

Şengül, M. (2008). Türkiye'de kamu yönetiminde neoliberal dönüşümün çevresel sonuçları. *Memleket Siyaset Yönetim*, *3*(6), 67-87.

Şimşek Öner, A. A. (2024). Siyasal ekoloji çerçevesinde devlet kudretinin yeşilleşmesine ilişkin bir tartışma. *AÜHFD*, *6*(2), 186-255.

Taşkıran, E., ve Uzun, İ. (2020). Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi sonrasında 1 ve 4 no'lu cumhurbaşkanlığı kararnameleri çerçevesinde merkezi yönetim düzeyinde imar planlama sürecinin kurumsal yapısı. *Kent ve Çevre Araştırmaları Dergisi*, *2*(2), 107-128.

Tolga, F., ve Akçakaya, M. (2024). Neoliberalizmden post neoliberalizme devletin rolünün değişimi: Dönemsek bir analiz. *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, *33*(4), 205-226.

Turgut, N. (2009). *Çevre hukuku*. İmaj Yayınevi.

Ulusoy, A. D. (1998). Kamu hizmeti anlayışında yeni yönelimler: Avrupa yapılanmasının kamu hizmeti teorisine etkileri. *Amme İdaresi Dergisi, 31*(2), 21-40.

Uzunçıbuk, L. (2009). Doğal afetlerin kentsel ve bölgesel planlamada yeri. *HKM*, *2*(101), 18-27.

Uzunyayla, F. (2015). İktisadi araçlarla ekolojik alana müdahalenin doğa ve birikim süreci açısından analizi. *Amme İdaresi Dergisi, 48*(3), 159-196.

Ünder, H. (1996). *Çevre felsefesi*. Doruk.

Üste, B. (2014). Neoliberal politikaların çevre konusuna etkileri açısından bir değerlendirme. *Beu. Sbe. Derg.*, *31*, 155-176.

Yırtıcı, H. (2011). Türkiye'de bir sermaye birikim aracı olarak toprak rantı ve kent mekânının dönüşümü. *Mimarlık*, *362*.

Yücel, C. (2020). 20. yüzyıl dünya ve Türkiye kentleşmesi üzerine bir derleme. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *3*, 200-230.